

כישורי חיים

תכנית ליבה לכיתה א'

מותאמת לבתי הספר במגזר הממלכתי-דתי

שיעורים 13-18

טובי השניים מן האחד - חברויות

התוכנית הותאמה לממ"ד ע"י:

מרים בן ישר, שרה טוויל והרב איתן לוי

טובים השניים מן האחד – חברויות

רציונל

המעבר לכתה א' מזמן מפגש עם ילדים חדשים ומזמין ליצירת חברויות חדשות.

תפקיד המחנכת בכתה לעודד התקשרויות ולהעמיק הכרויות וליצור מפגשים אישיים בין התלמידים כך שיהווו כר לחברויות חדשות.

חשוב להעביר את המסר שבכל חברות יש גם פוטנציאל של אי הסכמה קונפליקט או קושי. אלה מהווים חלק בלתי נפרדה ממנה. קונפליקטים ניתן לפתור בדרכים שונות. פתרונות אלה מחזקים את החברות ומאפשרים לה להמשיך ולהתפתח.

המפגשים הבאים יוצרים הזדמנות ללמוד על חברויות, כיצד יוצרים חברות, מה מעניקה לנו חברות וגם כיצד מתמודדים עם מצבי קושי.

אדם שואף להשתייך למעגל חברתי ובמקביל הוא זקוק לחבר שאתו יוכל לשוחח, לדון בבעיותיו, להתיעץ - "דְּאָגָה בְּלֵב אִישׁ יִשְׁחַנְהוּ" (=ישיחנה) (משלי י"ב, כ"ה).

בעניינים אלה כבר הציעו חז"ל "עֲשֵׂה לְךָ רֵב, וְיִקְנֶה לְךָ חֵבֵר" (אבות א', ו').

באמירה זו יש התייחסות לשני ממדים שונים – המימד הרוחני והמימד החברתי – מפאת חשיבותם, שניהם כלולים במשפט אחד.

במימד הרוחני – המשנה נוקטת בלשון "עשה לך" – צריך אדם לבחור רב שיפסוק לו פסקי הלכות וילמדו טעמים שונים בדרכי התורה.

במימד החברתי – המשנה נוקטת בלשון, קנה לך" – כמו שאדם משקיע ממון בקניין, כך בנושא החברות, יש להשקיע כדי לרכוש חברים, להקריב משהו כדי להשיג חבר אמיתי.

באבות דרבי נתן מובע רעיון נוסף: "מלומד שיקנה אדם חבר לעצמו, שיאכל עמו וישתה עמו יקרא עמו ושינה עמו ויגלה לו כל סתריו."

בנושא של עזרה לזולת, מדגישה התורה את הנתינה, נתינה שאינה נובעת מרגש אדנות או מרגש עליונות.

ביטויים שונים הקשורים לחברות במקורות

חבר – "וְיָאֵל תְּדַין אֶת חֵבְרֶךָ עַד שֶׁתִּגִּיעַ לְמִקְוֵמוֹ" (אבות ב', ד').

דיד – יד+יד "טובים השניים מן האחד" קהלת ד', ט')

"אֲשִׁיכָה נָא לִידֵי שִׁירַת דּוֹדֵי לְכַרְמוֹ" (ישעיה ה', א').

אח – "אֵל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אַחִיו" (ויקרא כה, י"ד)

רע – "כָּרַע פָּאֵחַ לִי" (תהילים לה, י"ד)

שכן – "הֲרַחֵק מִשְׁכַּן רַע" (אבות א', ז')

"טוֹב שְׁכֵן קָרוֹב מֵאֵחַ רְחוֹק" (משלי כ"ז, י').

עמית – "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ" (ויקרא כ"ה, י"ז).

פרקי אבות

* אבות דרבי נתן, פרק ח' משנה ג'.

"עשה לך רב, וקנה לך חבר, והי דן את כל האדם לכף זכות"	(פרק א', משנה ו)
"הרחק משכנו רע, ואל תתחבר לרשע, ואל תתנאש מן הפרענות"	(פרק א', משנה ז)
"הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ו"מקרבן לתורה"	(פרק א', משנה י"ב)
"יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"	(פרק ב' משנה י')
"יהי ממון חברך חביב עליך כשלך"	(פרק ב' משנה י"ב)
"כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו. וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו, אין רוח המקום נוחה הימנו"	(פרק ג', משנה י')
"והמלבין פני חברו ברבים, ... אין לו חלק לעולם הבא"	(פרק ג', משנה י"א)
איזהו חכם - הלומד מפל אדם איזהו עשיר - השמח בחלקו איזהו מכבד - המכבד את הבריות	(פרק ד', משנה א')
"אל תהי בו לכל אדם... שאין לך אדם שאין לו שעה"	(פרק ד', משנה ג')
"שלשה כתרים הם, כתרתורה וכתרתורה וכתרתורה, וכתרתורה שם טוב עולה על גביהן"	(פרק ד', משנה י"ג)
"הוי מקדים בשלום כל אדם"	(פרק ד', משנה ט"ו)

הערות:

אפשר, כמובן, להביא בפני התלמידים מקורות נוספים, המצויים בדברי בעל ספר החינוך לפרשת "קדושים".

כל מאמר חז"ל המובא בפני הכיתה, כדאי להסבירו ולשוחח עליו עם התלמידים.

(כישורי חיים לביה"ס הממ"ד-למורים בכתות א-ב,

ירושלים תשנ"ו עמ' 167-168)

מטרות

התלמידים:

1. יכירו את החברים החדשים בכיתה א'.
2. ירחיבו את מעגל החברים בכיתה.
3. יכירו דרכים שונות ליזום יצירת קשר.
4. יחוו תחושות המתלוות למצבים שונים בחברות.
5. יבינו שהצורך בחבר או בכמה חברים הנו טבעי וכדאי.
6. יעלו חוויות נעימות בחברות.
7. יעלו חוויות של מריבות בחברות.

כישורי חיים לכתה א' מותאם לממ"ד

8. יבינו שמצבי קושי הם חלק בלתי נפרד מחברות.
9. יכירו בעובדה שקיים קושי להתפייס.
10. יכירו דרכים להתפייסות.
11. ילמדו שמריבות בין ילדים הן בדרך כלל זמניות וקצרות, לאחר מכן מתפייסים.

מפגש 13: יצירת חברות

הצטרפות למסגרת חדשה מעוררת לעיתים חשש מבדידות ותחושת זרות. אלה רגשות טבעיים וצפויים. בפעילות זו ישוחחו הילדים על הרגשות המתעוררים בהגעה למסגרת חדשה, ועל הזמניות שלהם. תתקיים למידה בשאלה: כיצד נוצר המגע החברתי הראשוני מתוך התנסויות הילדים.

מהלך:

לפעילות זו מוצעות שתי אפשרויות.

אפשרות ראשונה

מתאימה לתחילת שנת הלימודים.

יתקיים דיון בכיתה.

דוגמאות לשאלות מנחות:

- האם יש בכיתה ילדים שלא הכירו שום ילד ביום הראשון ללימודים?
- איך הם הרגישו?
- איך הם מרגישים היום?
- האם יש ילדים שמתגעגעים לחבריהם הקודמים?
- למי במיוחד? מדוע?
- למי יש כבר חברים חדשים בכיתה? כיצד נוצרה החברות?
- האם קרה לכם שבאתם לקבוצה חדשה בשכונה, בכיתה או אולי בקייטנה, בחוג, ולא הכרתם חבר או חברה? איך הרגשתם? מה עשיתם כדי ליצור חברויות עם הילדים?

סיכום

- כאשר אנחנו באים למקום חדש ובלתי מוכר אנחנו חוששים, מתביישים, לא בטוחים שיהיו לנו חברים.
- כעבור זמן מסוים אנחנו יוזמים בדרכים שונות קשר עם כמה חברים, או נעזרים ליוזמות של אחרים, ואז כבר פחות חוששים, כבר מרגישים טוב יותר.

אפשרות שנייה:

כישורי חיים לכתה א' מותאם לממ"ד

1. השיעור ייפתח בקריאת הסיפור "מי רוצה להיות החבר שלי" מאת א' אורלב (1986).
2. תתקיים שיחה שבה התלמידים יתייחסו להתמודדות של הדמויות בסיפור עם הבעיה.
 - * כיצד הרגיש אורי בתחילת הסיפור? מדוע?
 - * מה הציע אביו?
 - * מדוע לא קיבל אורי את ההצעה?
 - * מה עשה?
 - * כיצד השתכנע לצאת מהבית?
 - * כיצד נפתרה בעייתו?
3. תתקיים שיחה שהתמקדות בה תהיה ברמה האישית של התלמידים.
 - * האם מישהו מכם היה פעם במצב דומה, שבו הרגיש שלא יוכל להתחבר כי כל הילדים "תפוסים" (יש להם חברים אחרים ואינם זקוקים לחברותו)?
 - * האם קרה שילד חדש בא לקבוצה ורציתם להתחבר אתו?
4. אפשרות אחרת, לקרוא את הסיפור עד למשפט: "אבא ואמא יצאו והוא נשאר לבדו". בשלב זה לפנות אל התלמידים ולשאול, מה יכול אורי לעשות כדי להתחבר עם ילדים?

מפגש 14: "לא תמיד מוצאים מיד חבר"

לא לכולם קל ליצור קשר חברי ראשוני. מפגש זה מכוון לפתח אסטרטגיות וטקטיקות ליצירת קשר בקרב ילדים שעניין זה טבעי פחות עבורם. עצם העיסוק בנושא זה מעביר מסר לכלל הילדים אודות חשיבות החברות ולכן מעודד גם את הילדים שיודעים ליזום קשר ליותר רגישות כלפי חבריהם המתקשים במיומנות זו.

מהלך :

1. המורה תשתמש בבובת כפפה או באחת מהבובות דני או דנה. הבובה תספר לילדים שהיא עצובה מאוד היום. היא עצובה כי אין לה חברים.

הבובה תפנה לילדים ותשאל אותם מה היא צריכה לעשות כדי שיהיו לה חברים.

2. התלמידים יציעו לבובה הצעות איך ליצור חברויות. סביר להניח שהילדים יעלו הצעות, כגון:

- להזמין חברים הביתה.

- לבקש להצטרף לילדים משחקים.

- להביא חפץ למשחק כמו כדור או גומי וכו'.

במשחק תפקידים ימחזו התלמידים הצעות ליצירת חברות.

התלמידים יגיבו להצעות שהוצגו.

בסוף הפעילות התלמידים יספרו - מה היה להם קל ומה היה להם קשה, האם אופן ההצעה? החשש מדחייה? הציפייה שיפנו אליהם? וכו'.

לסיום הפעילות, המורה תקרא את השיר "ידידות" מאת תרצה אתר.

סיכום

- כולם זקוקים לחברים - מבוגרים וילדים.

- כל אחד מסגל לעצמו אופן מיוחד לו שבו הוא מתחבר. ניתן ללמוד דרכים מגוונות לרכישת חברים.

ידידות * תרצה אתר

<p>זה קורה לאט, בלי להרגיש כמעט. מוצאים חן, אומרים דבר, מושיטים היד...</p> <p>מטיילים זמן-מה ביחד, בחצר בהפסקה. אחרי הלימודים ממשיכים את השיחה...</p> <p>ולפתע – מזמינים הביתה האחת את חברתה. מכאן הכל קורה מהר _ _ _ נורא קשה פתאום להיפרד ו... "אמא! יש לי חברה, אבא! יש לי חבר!"</p>	<p>לא תמיד מוצאים מיד חבר או חברה. לחצר יורדים לבד, יושבים מחוץ לחבורה...</p> <p>הבנות קופצות על חבל, משחקות ב"גומי", הבנים רצים בלי הרף; וככה די עגום לי...</p> <p>"זה ייקח כמה ימים" אמא לי אומרת, "לא מיד מתיידדים. חברה – אינה מחברת.</p> <p>זו - מונחת בילקוט, כתוב בה שמי והיא שלי; שונה מאד הידידות", מבארת אמא לי.</p>
---	--

* אתר ת' (1975)

מפגש 15: חברים טובים נהיה

שיתוף החברים בחוויות חיוביות בחברות מכוון להתמקד בהיבטים המספקים והמתגמלים שבחברות. הצורך לתת ביטוי מילוי לחוויות אלה יעזור לתלמידים להמשיג רגשות ומצבים בין-אישיים ולהתאמן במתן משוב חיובי. הפעילות עשויה לעודד את מי שלא חווה חברות טובה ליצור אותה ולהתאמן בה.

מהלך :

1. התלמידים יספרו על חוויות נעימות שהיו להם בחברות.
2. המורה תציג את "תיבת החברות".
3. התלמידים מוזמנים לכתוב סיפורים, או לצייר ציור אודות דברים טובים שקורים להם עם חברים, ולהכניסם לתיבה.
- הסיפורים ישמשו בסיס לשיחה על חוויות חיוביות בחברות.
4. מידי כמה ימים יבחרו מספר סיפורים, וכדי לשמור על הפרטיות, המורה תבקש רשות מהתלמידים לקרוא בקול רם את סיפורם האישי, או לחילופין אם מדובר בציור, יתבקשו התלמידים בעלי הציור לספר בכיתה את סיפורם האישי.
5. תלמידי הכיתה יוזמנו להעלות חוויות דומות או שונות מההתנסות שלהם.
6. בכל סבב כזה תשאל המורה מה למדו מהסיפורים על חברות.

מפגש 16 : מה עושים עם חברים?

1. כישורי חיים לכתה א' מותאם לממ"דהמורה תפזר בין הילדים תמונות בהם ילדים עושים דברים ביחד. (התמונות יכולות לחזור על עצמן). אפשר גם להציע לילדים לצייר לבד מה הם עושים עם חברים.
2. כל ילד יבחר שתי תמונות שמספרות מה הוא עושה עם החברים שלו. הילדים ישבו בקבוצות קטנות ויספרו זה לזה מה הם הכי אוהבים לעשות עם חברים.
3. במליאה: המורה תבקש מהילדים לספר על דבר חדש שהם למדו היום שאפשר לעשות עם חבר. (ניתן לתלות בכיתה ציורים עם כל הרעיונות מה ניתן לעשות עם חברים).
4. המורה תשאל האם קורה לפעמים שנפגשים עם חבר ולא מצליחים להנות ביחד.
5. המורה תבקש מהילדים לחשוב למה ומתי זה קורה להם. המורה תאפיין מספר קטגוריות מתוך דברי הילדים (ריבים, שיעמום וכד').
6. הילדים יעלו יחד רעיונות מה אפשר לעשות כשלא מצליחים להנות יחד, בכל אחת מהקטגוריות.

מפגש 17: לפעמים מתעוררים קשיים בחברות.

חברויות מעצם טבען מייצרות גם קשיים. חשוב שהילדים ילמדו למצוא פתרונות ויראו את הקשיים כחלק בלתי נפרד מהחברות. השיח הכיתתי על הקשיים והרחבת הרעיונות לפתרונות יחזק את כישורי החברות.

מהלך:

1. המורה תביא לכתה את שתי הבובות, דני ודנה (בהתאם למציאות הכתתית – בנים/בנות). היא תספר לילדים באמצעות הבובות על מצבי קונפליקט שונים שיכולים להתעורר בחברות.

להלן דוגמאות לסיפורים:

אתמול צלצל דני אל רן והזמין אותו לבוא אליו אחר הצהריים. רן אמר שיבוא בארבע. דני חיכה וחיכה אבל רן לא הגיע....

דנה קבעה עם שרון להיפגש בחצר בית הספר בארבע. כשהגיעה היא מצאה את שרון משחקת כבר עם אור, הן התעלמו ממנה ולא הזמינו אותה לשחק..

דוד ודן נפגשו בבית של דן ושיחקו במחשב.. פתאום הגיע משה... דן ומשה התחילו להשתולל דוד הצטרף להשתוללות ואז אימא של דן נכנסה לחדר וכעסה עליהם...

דנה ביקשה לבוא אל רינה אבל רינה אמרה שאי אפשר כי כבר יש אצלה שתי חברות.

2. ניתן להוסיף עוד סיפורים. המורה תפנה אל התלמידים ותשאל:

■ האם מקרים כאלה מוכרים להם?

■ מה הם עשו?

■ מה היו מציעים לחבר שהיה מספר להם סיפור דומה?

3. רצוי להתאמן על הפתרונות שהילדים מציעים באמצעות משחק תפקידים. בסיום כל משחק תפקידים חשוב לשאול את הילדים שהשתתפו איך הרגישו במהלך המשחק, זאת על מנת לבחון את הפתרון ולראות האם הוביל לתוצאה בה שני הצדדים סופקו והרגישו טוב.

4. בסוף המפגש חשוב לגבש רשימה של פתרונות למצבי הקושי שתוארו, פתרונות שנותנים מענה רגשי לכל הילדים בתוך הסיטואציה.

מפגש 18: שולם שולם לעולם...

לפעמים לא מצליחים להתגבר על הקושי שנוצר בחברות. אחד החברים, או פילו שניהם נפגעים. חשוב להמשיך ולהעביר את המסר שמצבי קושי הם חלק בלתי נפרד מחברות וכי ניתן להתגבר עליהם, לבקש סליחה, לסלוח, לפצות. במפגש זה נעזר בכתה כב"מגרש אימונים להתפייסות".

מהלך :

אפשרות ראשונה: המורה תציג בפני התלמידים את השיר "התפייסות"* (אפשר להקריא את השיר ואפשר להשמיעו מקלטת).

התפייסות

שלומית כהן-אסיף

אני רוצה להתפייס עם יונתן

ולא יודע איך.

אני כותב לו מכתב, כותב את האמת

את הדף מקמט.

אני בחדר מתהלך. צעד גדול, צעד קטן

שורק את השריקה שלי ושל יונתן.

הטלפון מצלצל ואני ממחר לענות

אבל זה לא יונתן.

אני מחיג שלש ספרות ראשונות

ומהסס

ושוב מרים את השפופרת וחושב:

איך להתפייס?

אחר כך אני מחיג בלי הסוס

ויונתן עונה: "חגיגתי אליך"

* כהן-אסיף שי' (1982)

הקו שלך תפוס."

לאחר ההאזנה לשיר, המורה תבדוק אם כל מילות השיר נהירות לתלמידים.

המורה תבקש מהתלמידים לתאר במילים שלהם מה עובר על הילד בשיר? מה הוא מרגיש? בין מה למה הוא מתלבט? מדוע הוא מהסס לצלצל ליונתן? מה הוא מחליט בסופו של דבר? מה לדעתכם עבר על יונתן?

בהמשך התלמידים יספרו דוגמאות של מריבות עם חבר טוב, על רגשותיהם ומחשבותיהם ומה עשו כדי להתפייס.

ניתן להדגים דרכים שונות להתפייסות בהמחזת סיטואציות בכיתה.

אפשרות שניה: המדרש על אהרן הכהן שמשכין שלום בין אדם לחברו. (התלמידים לרוב מכירים מ"כה עשו חכמינו") דיון על המדרש (האם שקר? האם מותר לשנות מהאמת כדי להשכין שלום? למה באמת התכוונו שני ה"מסוכסכים"? התייחסות לשאלות 3-4 הנ"ל, משחק תפקידים, יישום המסר מהמדרש בכתתנו.

סיכום:

בין חברים קיימים לא פעם סכסוכים. הקושי להתפייס משותף לילדים רבים. קיים תמיד חשש שמי שרבנו עימו לא ירצה להתפייס עימנו ואף ידחה אותנו ואז אנו עלולים להיפגע יותר. חשש זה משותף לשני הצדדים. אם נבין שסכסוכים הם חלק בלתי נפרד מהחברות וכי ניתן ללמוד כיצד להתפייס – נאפשר לחברויות להמשיך להתפתח.